

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ” травня 2024 р.

**РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
за бакалаврською програмою професійного спрямування
«Податкова та митна справа»**

**на тему: «Непрямі податки та їх роль у формуванні доходної частини
бюджетів України»**

Виконавець:
Студент ФФБС
Алексін Є.А.

/підпис/

Науковий керівник:
д.е.н., професор
Слатвінська М.О.

/підпис/

ВСТУП

Історична та економічна сутність сучасних держав, таких як Україна, полягає в тому, що їх існування неможливе без отримання доходів, які дозволяють виконувати та фінансувати функції, покладені на ці держави. Загалом, ефективне функціонування та реалізація всіх напрямків державної діяльності в усіх сферах залежать від наповненості бюджетів усіх рівнів та фінансової стабільності держави загалом. Дослідження та аналіз основних джерел наповнення бюджетної системи є актуальним аспектом, враховуючи, що висока динамічність розвитку в усіх сферах сучасного суспільства впливає на необхідність своєчасного аналізу та моніторингу для вчасного реагування на проблемні питання та відповідності реаліям сучасної фінансової політики та всіх її проявів. Ефективна робота ринкової економіки можлива тільки за умови залучення до функціонування всіх сфер формування економічної системи країни.

Фінансова стабільність та стійке економічне зростання держави значною мірою залежить від ефективної системи оподаткування. Непрямі податки, зокрема податок на додану вартість (ПДВ) та акцизний збір, відіграють ключову роль у формуванні дохідної частини державного бюджету України. Вони не лише забезпечують значну частку бюджетних надходжень, але й впливають на економічну поведінку споживачів та підприємств, стимулюючи або стримуючи певні види економічної діяльності.

Сучасні тенденції глобалізації та інтеграції України у світову економіку вимагають адаптації податкової політики до міжнародних стандартів. Це стосується і непрямих податків, які мають бути конкурентоспроможними та сприяти розвитку національної економіки. В умовах обмежених фінансових ресурсів держави важливо забезпечити ефективне адміністрування непрямих податків та мінімізувати податкові ухилення, що є важливими чинниками для наповнення бюджету.

Дослідження ролі непрямих податків у формуванні дохідної частини бюджету України набуває особливої актуальності в контексті сучасних викликів економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19, та військовими

конфліктами. Ці фактори значно впливають на доходи держави, потребуючи гнучкої та ефективної податкової політики.

Непрямі податки не тільки є ключовим елементом ціноутворення та потенційним засобом впливу на попит, але й формують значну частину доходів бюджетної системи держави. Їх важливість та роль у наповненні бюджетів підкреслює актуальність та своєчасність дослідження цієї теми.

Важливе місце в дослідженні теоретичних основ і практичних аспектів непрямого оподаткування займають наукові праці провідних вчених і практиків, зокрема, В.М. Андрущенко, О.М. Бандурка, В.В. Буряковський, О.Д. Василик, М.І. Вдовиченко, В.П. Вишневський, Т.А. Власенко, М.Я. Дем'яненко, О.М. Десятнюк, В.С. Загорський, Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, М.П. Кучерявенко, В.В. Макаренко, П.В. Мельник, В.М. Опарін, І.О. Луніна, І.О. Лютий, К.В. Павлюк, Г.О. П'ятаченко, А.М. Соколовська, В.М. Суторміна, Л.Л. Тарангул, В.М. Федоров, В.М. Федосов, С.І. Юрій та ін.

Метою дослідження даної кваліфікаційної роботи є вивчення теоретичних і організаційних основ системи непрямого оподаткування та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення для ефективного формування доходної бази бюджетів України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **задачі**:

- дослідити сутність та необхідність непрямих податків;
- розглянути організаційно-законодавчі засади стягнення непрямих податків до бюджетної системи;
- провести аналіз ролі непрямих податків у формуванні доходів бюджетної системи України;
- здійснити моніторинг стану надходження непрямих податків до бюджетної системи України;
- узагальнити зарубіжний досвід здійснення непрямого оподаткування;
- розробити рекомендації щодо шляхів удосконалення системи непрямого оподаткування в Україні в контексті формування доходної бази бюджетів України.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є система непрямого оподаткування, а предметом є комплекс економічних відносин, які виникають у процесі формування доходів бюджетної системи України через надходження від непрямих податків.

Під час написання кваліфікаційної роботи були використані законодавчі акти та нормативні документи, які регулюють систему непрямого оподаткування і визначають основи для зарахування податків до бюджетної системи. Зокрема, були враховані закони та постанови Державної податкової служби України, звіти Рахункової палати та Державної митної служби України, а також матеріали Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України, наукова література та аналітичні матеріали.

Дослідження проводилося з урахуванням взаємозв'язку економічних процесів у країні, а також використовувалися різноманітні методи, такі як структурно-логічний аналіз, аналіз й синтез, індукція й дедукція, історичний метод та порівняльні статистичні характеристики.

Взято участь у різних студентських конференціях та наукові результати напрацювань були опубліковані.

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальна кількість сторінок складає: *83 сторінки, із них 72 сторінки основного тексту. Робота містить 12 таблиць та 9 рисунків, , список використаних джерел містить 37 найменування.*

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **«Теоретичні засади непрямих податків та їх місце в податковій системі»** було вивчено становлення непрямих податків та їх відмінність від прямих податків. Було досліджено економічна сутність непрямих податків та проаналізовано особливості організаційно-законодавчих засад стягнення непрямих податків в Україні. Визначено переваги та недоліки непрямих податків.

У другому розділі **«Аналіз стану надходжень непрямих податків в Україні»** був проведений моніторинг надходжень непрямих податків до бюджету

України. Також було проведено дослідження динаміки надходжень непрямих податків до бюджету міста Одеса. Визначена оцінка податкового потенціалу територій України в контексті непрямих податків

У третьому розділі **«Проблеми та перспективи розвитку непрямих податків України»** був проведений аналіз проблем, пов'язаних зі збором та стягненням непрямих податків. Розглянуто зарубіжний досвід непрямого оподаткування та вивчено можливості його застосування в Україні. Було проаналізовано проблемні аспекти та розроблено шляхи вдосконалення правового регулювання непрямих податків в Україні, із врахуванням поточних проблем та світових тенденцій.

ВИСНОВКИ

Непрямі податки є обов'язковими платежами, що надходять до бюджетної системи країни та складають частину чистого доходу, сформованого під час виробництва. Ці податки стягуються через механізм включення в ціну продукції, товарів або послуг, які оплачують кінцеві споживачі. Саме вони є фактичними платниками податків на споживання. Хоча непрямі податки сплачують до бюджету виробники та інші суб'єкти, які надають послуги та товари, кінцевими платниками є споживачі. Таким чином, непрямі податки створюють відносини, за яких виробники товарів і надавачі послуг перекладають суми податків на кінцевих споживачів, що оплачують їх при купівлі.

Непрямі податки відіграють значну соціально-економічну роль та займають важливе місце в економіці країни. По-перше, вони є суттєвим джерелом державних доходів, їхня питома вага історично перевищує частку податку на прибуток та інших прямих податків. По-друге, через податки на споживання здійснюється розподіл і перерозподіл доходів та фінансових потоків між різними соціальними групами населення. По-третє, система непрямого оподаткування впливає на процеси та обсяги виробництва, торгівлі та споживання, сприяючи їхньому зростанню або, навпаки, обмежуючи його. Це дозволяє регулювати рух товарообігу відповідно до стратегічних цілей розвитку економіки країни.

Будучи фактично прямою надбавкою до ціни, податки на споживання мають виражений фіскальний характер і легко піддаються обліку та контролю. Практика використання податків на споживання поширена в більшості розвинених країн з ринковою економікою. Вони переважно застосовуються для обмеження певних видів споживання та наповнення бюджетів. Основні види непрямих податків включають акциз, податок на додану вартість та мито.

Аналізуючи стан надходжень непрямих податків в Україні, згідно з даними доходів зведеного бюджету України протягом останніх 10 років, можна помітити загальний ріст надходжень починаючи з 2014, закінчуючи 2023рр., для кожного з аналізованих видів податків спостерігаються різні темпи зростання. Якщо брати до уваги ПДВ, можна спостерігати загальний тенденційний ріст надходжень цього податку протягом аналізованого періоду (у 2014 - 189 млрд грн до 2023 - 581 млрд грн). У загальному простежується різке коливання надходжень ПДВ; яскравим прикладом є 2019 рік та 2021, коли у 2019 році відбувся суттєвий спад на рівні 17,39%, проте в 2021 році відбулось різке зростання на 29,82%, відносно минулого року, в якому через вплив COVID-19 відбулось зменшення на рівні 9,33%. Загалом, можна відзначити певну стабільність у зростанні надходжень ПДВ, що може свідчити про ефективність цього податкового механізму у забезпеченні фінансових потреб держави.

Щодо акцизного податку, враховуючи те, що цей податок став загальнодержавним, починаючи з 2015 року, у ньому простежується розподіл між місцевими та державними бюджетами, тому загалом його частка доходу до державного бюджету перевищує частку до місцевих бюджетів, але існують роки, коли частка до місцевих бюджетів значно зростає (2023 рік). В загальній складності, спостерігається загальний тенденційний ріст надходжень акцизного податку протягом аналізованого періоду. Значення акцизного податку зросли з 45 млрд грн у 2014 році до 167 млрд грн у 2023 році.

Податок від акцизів відзначається меншою стабільністю порівняно з ПДВ. Наприклад, у 2022 році спостерігається різкий спад на рівні 25,32%, але в 2023 році відбувається різке зростання на 65,22%. Дана ситуація пов'язана з початком

гострої фази російсько-української війни у 2022 році та адаптацією населення до неї у 2023 році.

Перейдемо до ввізного мита, подібно до інших податків, надходження ввізного мита піддаються коливанням. Наприклад, спостерігаються різкі зміни у 2015 та 2016 роках, а також у 2022 році. Однак у цілому можна відзначити загальну тенденцію до зростання надходжень ввізного мита протягом аналізованого періоду.

Фактори, що впливають на надходження ввізного мита, можуть бути різноманітні, такі як зміни в зовнішній торгівлі, валютні коливання, тарифні політики тощо. Загальний аналіз надходжень непрямих податків до бюджету України за останні десять років свідчить про стабільний ріст цих надходжень з року в рік.

Хоча спостерігаються коливання в рівнях надходжень кожного з цих податків через різноманітні фактори, такі як економічні зміни, реформи податкової системи та міжнародна кон'юнктура, загальна тенденція є позитивною. Ріст надходжень непрямих податків свідчить про певну стабільність у економічному розвитку країни та ефективність податкової політики.

Підсумовуючи динаміку надходжень непрямих податків до бюджету міста Одеси, спостерігається поступова тенденція зростання, яка показала максимальний поштовх у 2021 році, разом із подальшим зростанням в останні роки, що свідчить про збільшення важливості непрямих податків, як джерела доходів для бюджету міста Одеса, разом із цим були різкі коливання у рівнях надходжень непрямих податків, зумовлені економічними, політичними та соціальними факторами.

Якщо говорити про рівень економічної активності в Україні, спостерігаються певні тенденції, які можуть мати значний вплив на економіку України, включаючи зменшення податкових зобов'язань та збільшення соціального навантаження на працездатну частину населення.

Проаналізувавши дані зовнішньої торгівлі України за останні роки, можна побачити податковий потенціал територій країни в контексті непрямих податків. Враховуючи певні аспекти, можна простежити слушне зауваження з тієї точки

зору, щоб політика в сфері зовнішньої економічної торгівлі та податкового адміністрування треба щоб була адаптована до змін у глобальному і регіональному контексті, щоб максимізувати податкові надходження і сприяти стабільному економічному розвитку.

Якщо узагальнити динаміку ВВП в Україні, то можна спостерігати тісний зв'язок з потенціалом непрямих податкових надходжень, та необхідність адаптованої податкової політики для оптимізації фінансальних ресурсів територій, значне зростання ВВП відбувалося починаючи з 2015 до 2023 року окрім певних років (від 20,4% до 30,2%), зниження ВВП у 2022 році на 4,9% могло негативно вплинути на непрямі податкові надходження, зменшуючи обсяги внутрішньої торгівлі та імпорту. Такі спали в економіці вимагають уваги до адаптації податкової політики для стабілізації бюджетних надходжень

Якщо взяти до уваги середню заробітну плату по регіонах України на 2022 рік, цей показник складає 14577 грн. Донецька та Київська області вищі за середнє по Україні, це свідчить про більш високий економічний розвиток цих регіонів та кращі можливості для збору непрямих податків через більший обсяг споживання. Високі зарплати сприяють збільшенню витрат на товари та послуги, а отже, і збільшенню надходжень від ПДВ та акцизів. Також регіони України, що спеціалізуються на галузях із високим акцизними ставками, такими, як виробництво алкоголю та тютюнових виробів, можуть мати значно вищий податковий потенціал через збір акцизних податків.

Аналіз проблем, пов'язаних зі збором та стягненням непрямих податків, дозволив виявити низку ключових викликів, які перешкоджають ефективному функціонуванню податкової системи в Україні. Однією з основних проблем є високий рівень податкових ухилень та шахрайства з ПДВ, що значно знижує надходження до бюджету. Недосконалість податкового адміністрування та недостатня автоматизація процесів збору податків також сприяють виникненню податкових прогалин. Крім того, складність податкового законодавства та часті зміни в нормативно-правовій базі створюють додаткові труднощі для платників податків та контролюючих органів.

Недостатня прозорість та ефективність роботи податкових органів, а також корупційні ризики у сфері оподаткування негативно впливають на довіру бізнесу та населення до податкової системи. Важливою проблемою є також тіньова економіка, яка знижує податкові надходження та створює нерівні умови для легального бізнесу.

Для подолання цих проблем необхідно провести комплексні реформи податкової системи, спрямовані на спрощення та стабілізацію податкового законодавства, підвищення прозорості та автоматизації процесів збору податків, а також на посилення відповідальності за податкові правопорушення. Впровадження сучасних інформаційних технологій, удосконалення механізмів контролю та підвищення кваліфікації працівників податкових органів можуть значно покращити ефективність збору та стягнення непрямих податків, що сприятиме стабільному наповненню державного бюджету та зміцненню фінансової системи України.

Запровадження запропонованих заходів сприятиме збільшенню надходжень до бюджетної системи України та відповідатиме загальній політиці використання непрямих податків для обмежувальних заходів, спрямованих на підвищення якості життя шляхом обмеження споживання шкідливих товарів. Крім того, помірне регулювання ставок непрямих податків є важливим для економіки повоєнної України, оскільки воно допоможе уникнути погіршення добробуту населення та максимізувати ресурсну складову бюджетних коштів для підтримки економіки у відбудові та розвитку після руйнувань, спричинених активною фазою військового конфлікту.